

Col·lecció Cooperativistes Catalans • 13

Micaela Chalmeta

■ **Montserrat Duch Plana** ■

• Col·lecció Cooperativistes Catalans – 13 •

MICAELA CHALMETA

MONTSERRAT DUCH PLANA

FUNDACIÓ ROCA I GALÈS

Cossetània
EDICIONS

2009

Director de la col·lecció:

Antoni Gavaldà, Fundació Roca i Galès i Universitat Rovira i Virgili

Consell Assessor:

Joaquim Albareda, Universitat Pompeu Fabra
Josep Casanovas, Universitat de Vic
Àngel Duarte, Universitat de Girona
Montserrat Duch, Universitat Rovira i Virgili
Núria Esteve, Fundació Roca i Galès
Pere Gabriel, Universitat Autònoma de Barcelona
Joan Josep González, Fundació Roca i Galès
Santos Hernández, Fundació Roca i Galès
Andreu Mayayo, Universitat de Barcelona
Josep Santesmases, historiador

Primera edició: març del 2009

© del text: Montserrat Duch Plana

© d'aquesta edició: Fundació Roca i Galès i Cossetània Edicions

Editen:

Fundació Roca i Galès
C. Aragó, 281, 1r 1a • 08009 Barcelona
Tel. 932 154 870 • Fax 934 873 283
fundacio@rocagales.org • www.rocagales.org

Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 602 591 • Fax 977 614 357
cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Arts Gràfiques Requesens

ISBN: 978-84-9791-455-0

Dipòsit legal: T-280-2009

ÍNDEX

1. UNA TEMPTATIVA BIOGRÀFICA DE MICAELA CHALMETA	7
2. LES DONES EN LA PROTESTA SOCIAL A CATALUNYA, 1909-1918	13
3. EL COOPERATIVISME DE CONSUM	23
L'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista	27
4. MICAELA CHALMETA, SOCIALISTA.....	41
5. EL FEMINISME DE LA IGUALTAT	49
EPÍLEG.....	59
FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA.....	61
Bibliografia.....	61
Premsa consultada	64
APÈNDIXS	67
Textos feministes.....	67
Textos cooperativistes	89

1. UNA TEMPTATIVA BIOGRÀFICA DE MICAELA CHALMETA

Aquesta biografia d'una dona cooperativista és una manifestació de les dificultats que sempre té el desvetllament de la invisibilitat de determinats sectors i grups socials, com sosté Pere Gabriel, un historiador partidari de construir una història social personalitzada, gens abstracta. És també, alhora, tant un repte que ens anima a no donar-nos per vençuts i fer una crida per a l'obtenció de noves informacions com la demostració que la ignorància de detalls i aspectes no té per què impedir-nos de recuperar fets i vides d'esforç militant popular, com és el cas d'una dona en un món d'homes, com era el del cooperativisme o del socialisme, ni tampoc té per què condemnar l'Amparo Martí a l'ostracisme ni mantenir-la invisible.

Amparo Martí és el pseudònim¹ de Micaela Chalmeta en algunes de les seves col·laboracions periodístiques. És una dona activista del cooperativisme i del socialisme a la ciutat de Barcelona, més enllà del primer terç del segle xx. Ara per ara no podem precisar cap altra dada biogràfica que no sigui la seva condició d'esposa de Joan Coloma², director d'*Economía Social*, i de mare del director d'*Acción Cooperatista*, Joan Coloma Chalmeta, i d'Emparança Coloma

¹ Amparo Martí Martínez fou una actriu, nascuda a València el 1903, que actuà en companyies de teatre a València i Madrid. Archivo Biográfico de España, Portugal e Iberoamérica, III, p. 355, 450.

² Joan Coloma fou un cooperativista de llarga trajectòria. És un dels organitzadors del Primer Congrés Nacional de Cooperatives, celebrat a Barcelona els dies 6-9 de desembre de 1913; vocal de la junta permanent i, alhora, membre de la Secció de Propaganda, de la Cambra Regional de Cooperatives de Catalunya. Eladi Gardó Ferrer, *La cooperación catalana. Recopilación histórica, 1898-1926* (Barcelona, Gráficas Funes, SA, s.d.), p. 97.

Chalmeta, candidata pel Partit Comunista de Catalunya a les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 a la ciutat de Barcelona. Una família, doncs, que participa en l'impuls del canvi social i la reforma des del convenciment de la força transformadora de la paraula impresa.

Micaela Chalmeta³ va ser redactora de *La Guerra Social*, òrgan de la Federació Socialista Catalana (FSC), que es publicà els anys 1891-1893 i 1901-1903, com també de *La Internacional*, òrgan dels socialistes de Catalunya editat els anys 1908 i 1909. Martí va col·laborar en altres publicacions socialistes, com ara *La Justicia Social*, en què va publicar més de vint articles en la secció «Conversaciones femenino-obreras», entre 1910 i 1916, i el setmanari madrileny *Vida Socialista*.

El que fou l'abast de la seva significació política s'esmenta prou relativament, ja que és més aviat invisible en la historiografia del socialisme, tret d'una lúcida anàlisi de Pere Gabriel.⁴ Chalmeta fou una gran publicista del socialisme, va participar en diversos mítings i conferències per tota la geografia catalana en la dècada dels anys vint. Participà en la creació de l'Agrupació Femenina Socialista de Barcelona.

Membre de la cooperativa Modelo Siglo XX, amb l'impuls a la mobilització de les dones, derivat del dret al sufragi que reconeix la Constitució de 1931, durant la Segona República Micaela Chalmeta, ja gran, es dedica intensament a l'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista, creada el 1932, amb altres dones, com ara Maria Palomera i Àngela Graupera. L'Agrupació editava la «Página femenina» a *Acción Cooperatista*, on Chalmeta col·laborava assíduament, i organitzava setmanes de propaganda cooperativa a l'entorn de la Festa Internacional de la Cooperació.

Micaela Chalmeta, «la venerable luchadora, madre de nuestro buen amigo J. Coloma»,⁵ va traduir de l'anglès l'opuscle *La cesta de la compra*, d'A. Honora Enfield, presidenta de la Guilda Internacional de Cooperadores, la federació d'entitats vinculades al cooperativisme de consum, d'àmbit internacional, que aplegava les dones o les seccions femenines de les cooperatives. La publicació, editada per l'Agrupació Femenina de Propaganda, s'esgotà molt ràpidament, tot i fer-ne una tirada de 8.000 exemplars.

En diverses publicacions periòdiques he pogut localitzar més d'una trentena d'articles seus a l'entorn de la cooperació, el socialisme, la guerra i l'actualitat social del temps que li va tocar viure. El 27 de desembre de 1908 va assistir a la reunió del comitè regional de la Federació Socialista Catalana, en què s'acordà

³ M. Teresa Martínez de Sas; Pelai Pagès (coord.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans* (Barcelona: Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000), p. 834.

⁴ Pere Gabriel, «El ugetismo socialista catalán, 1888-1923», *Ayer*, 54 (2004), p. 165-197, referències a Amparo Martí, p. 186-187.

⁵ Julio Blanquer, «Un avance femenino», *Acción Cooperatista, Órgano de la Federación Regional de Cooperativas de Cataluña*, 30 de setembre de 1932, p. 1.

*Micaela Chalmeta
fou sòcia
de la cooperativa
Modelo Siglo XX.
Façana de l'edifici.
FONT: Acción
Cooperatista, 1927.*

la seva reorganització i fou nomenada redactora de l'òrgan oficial de l'entitat. Així mateix va col·laborar en altres publicacions socialistes, com *La Justicia Social*, en què va publicar més de vint articles a la secció «Conversaciones femenino-obreras», entre 1910 i 1916. També va ser una gran publicista del socialisme amb la participació, gens habitual per a les dones del seu temps, en diversos mítings i conferències per tota la geografia catalana (Reus, 20 de novembre de 1910, o Sitges, 29 de març de 1913), en un dels qual, el gener de 1914 a Sant Hipòlit de Voltregà, amb Andreu Nin. També col·laborà en la creació d'agrupacions femenines, com veurem més endavant. Amparo Martí participà en actes de propaganda socialista a Mallorca amb Toribio Reoyo, concretament a Lluçmajor, on un setmanari, el 25 de maig de 1912, la descrivia com «veya, lletja, morena, no gaire ben gerbada», una descripció sagnant a cura de l'òrgan de premsa del Cercle d'Obrers Catòlics.⁶

Una biografia de Chalmeta inserida en el seu entorn de sociabilitat, configurat per moltes altres dones cooperativistes, com ara Maria Palomera, Maria Pi de Folch, Àngela Graupera o Regina Lamo, aportarà visibilitat a les dones que, en especial en el cooperativisme de consum, van tenir un paper significatiu en l'avenç de la cooperació, però ha estat bandejada per la bibliografia,

⁶ Agraïxo a Pere Gabriel l'amable tramesa d'aquesta informació. Pere Gabriel, *Lluçmajor i les associacions populars i obreres, 1866-1916* (Lluçmajor, Imprenta Moderna, 1992), p. 24-25.

tret de la d'Albert Pérez Baró, que en donà notícia a *Història de les cooperatives a Catalunya*.⁷

Els trets biogràfics de Micaela Chalmeta, que en premsa socialista és coneguda com a Amparo Martí, s'esbossen en la caracterització de la Barcelona social en què visqué. Però caldrà continuar la recerca més enllà de la caracterització ideològica que presento per poder refer la seva peripècia vital més íntima, tot i que ho dubto, ateses les fonts a l'abast.

El convenciment en l'eina del cooperativisme per millorar les condicions de vida de les classes populars és ferm durant tota la seva vida. Així escrivia que les dones havien de participar en la cooperació i «considerar esta arma como uno de los medios para secar en su origen una de las fuentes del capitalismo dominador» ja que «si las inquietudes del hogar las ha de soportar la mujer obrera en mayor grado que el hombre su mayor celo en prevenir que aquéllas sean menores tambien ha de ser mayor» i per això propugnava:

Llevemos nuestros céntimos a la Cooperativa, que, al par que mejoramos nuestra suerte, hacemos obra social, procurando por la educación racional de los niños, por las mutualidades, montepíos y tantas obras buenas y de verdadera utilidad como nos puede aportar la cooperación obrera [...].

A més de recordar els beneficis immediats «que no son los de menor cuantía la confianza y seguridad de que no hay robo en el peso ni fraude en la calidad de lo que se compra». La cooperació, finalment, fa realitat el principi segons el qual «la unión hace la fuerza, utilizando ésta para llegar a la era de la verdadera fraternidad».⁸

Un article signat amb el pseudònim Tino en homenatge de Chalmeta es publica com a perfil de cooperatistes catalans a la «Página femenina», el suplement d'*Acción Cooperatista*, en què podem llegir que «sense la predisposició bona de la nostra muller envers la cooperativa, l'ideal cooperatista no hauria prosperat, no hauria passat d'ésser una teoria més o menys utòpica», com que la poliglota Micaela Chalmeta «és la personificació genuïna de la nostra col·laboradora. Pels seus especials coneixements intel·lectuals, s'ha destacat periodísticament traduïnt, quan ha estat precís, articles estrangers que han estat publicats» a l'òrgan periodístic de la Federació de Cooperatives Catalanes. L'edició, amb quatre successives reimpressions, que totalitzen 14.000 exemplars d'*El poder de la cesta de la compra*, gaudeix de l'encert de l'escollit contingut que ha traduït curosament.

La nostra biografiada, doncs, coneixia l'anglès i el francès, era una dona culta que

⁷ Albert Pérez Baró, *Història de les cooperatives a Catalunya* (Barcelona, Crítica, 1989), p. 30, 55, 73.

⁸ Amparo Martí, «La cooperación y las mujeres», *Vida Socialista*, 23 de febrer de 1913, p. 13-14.

malgrat els anys i el seu esgotament físic na Chalmeta ofereix la seva aportació personal encoratjant a la Secció Femenina de Propaganda Cooperatista amb la seva reconeguda autoritat moral amb un delit i una consecuença poc comú, al·lisonant a les companyes amb exhortacions optimistes, ideològiques i enlairades a col·laborar en el si de les entitats a la tasca profitosa d'iniciativa i d'activitat especialitzada en el seu sexe, la que està reservada a elles.

Afirma amb la prototípica misogínia que entén el rol de les dones en l'acció col·lectiva sota les premisses d'una tasca subordinada, perifèrica, de suport al lideratge masculí.

Chalmeta prestà la seva aportació personal a *Economía Social*, «primer quan en vida del seu espòs i pare del nostre amic J. Coloma, director d'aquest periòdic quan encara el cooperativisme era una cosa molt minsa en el nostre poble». Avui, escriu Tino, «té per camp d'acció pràctic quotidià la cooperativa Model Segle XX per mitjà dels seus familiars».

Aportació teòrica i implicació pràctica d'una militant del socialisme i del cooperativisme amb

l'experiència que li proporciona el fet d'una vida perllongada d'actuació pràctica i d'estudi dels problemes econòmics en els textos dels més entesos i erudits professors i capdavanters del cooperativisme mundial, li donen una autoritat i situen Chalmeta per sobre de l'anònim en què ha viscut, perquè sigui reconeguda la seva valuosa actuació per tots els cooperadors d'arreu.

Una possibilitat, doncs, de fer-la visible, de sortir de l'anonimat és el que motiva aquesta temptativa biogràfica.

Maria Palomera encapçalà els treballs i reunions per a la creació de grups femenins en les diverses cooperatives i la constitució posterior de la secció femenina, a l'estil de les guildes cooperativistes d'altres països. En l'assemblea celebrada el 20 de març de 1932 a Barcelona es constituí definitivament la junta integrada per Maria Palomera, Àngela Forment, Micaela Chalmeta i altres dones que es dedicà, principalment, a la propaganda oral, en la qual destacà intensament.

Pérez Baró menciona que, els anys 1915 i 1916 a Barcelona, ja es tocaven les conseqüències de la guerra europea, amb la manca de treball, l'encariment de la vida, les manifestacions de desocupats i de dones que

assaltaven les botigues, capitanejades per Ampar Martí, que es féu cèlebre en aquella època —i sota el nom de la qual s'amagava la forta personalitat cooperativista de Micaela Chalmeta—, [...] i és de creure que tot això influí molt en la bona marxa del moviment cooperatiu a casa nostra, que es reflectí en el que pot semblar una reculada del portaveu i en la paralització de les compres en comú que els anys anteriors havien arribat a arrelar bastant.⁹

⁹ Albert Pérez Baró, *op. cit.*, p. 30.

Micaela Chalmeta, o Amparo Martí, fou víctima de la repressió franquista? No ho hem pogut documentar, si va viure la Guerra Civil a Barcelona és presumible pensar que, amb l'entrada de les tropes franquistes i l'inici de la repressió, podia haver estat denunciada, empresonada i jutjada per Consell de Guerra, tot i que ha estat impossible trobar-ne el rastre en arxius judicials. Una primera hipòtesi factible és pensar que fugí a l'exili, però no està corroborada, més aviat el contrari, ja que una notícia ens informa de la seva trista dissort en la immediata postguerra,¹⁰ quan l'òrgan directiu de les cooperatives de consum de Barcelona es planteja com

Habiendo llegado a conocimiento de esta Junta la precaria situación en que se encuentra la conocida propagandista cooperatista, Sra. Chalmeta, y lamentando no poder acudir a su auxilio, aún habida cuenta de la excepcionalidad del caso, pues sentaría un precedente que no cuenta esta Unión territorial con asignación ninguna para ello, es aprobado no obstante, sufragar el importe a que puede ascender la adquisición de unos lentes que le permitan poder circular.

Tot amb tot, la manca de les dates de naixement i mort, importants en una biografia, en l'estudi de les coordenades d'espai i temps d'una persona, no ens ha d'impedir, més enllà de debats positivistes, endinsar-nos en la recuperació d'una dona que participà en els moviments socials a la Catalunya del primer terç de segle xx sigui en el cooperativisme, el socialisme o com a publicista dels drets de les dones.

¹⁰ Acta número 41 de la reunió de la junta rectora d'Unión Territorial de Cooperativas de Consumo, 4 de gener de 1943.

2. LES DONES EN LA PROTESTA SOCIAL A CATALUNYA, 1909-1918

El protagonisme femení sempre ha estat significatiu en la conflictivitat social a Catalunya. Les obreres catalanes tingueren un rol actiu en les nombroses vagues del sector tèxtil. Dones com l'anarquista Teresa Claramunt (1862-1931)¹¹ eren molt actives en les vagues de principis de segle. Les obreres es van organitzar en moviments de defensa dels seus interessos laborals i de reconeixement dels seus drets específics com a dones. Fou freqüent l'acció col·lectiva, d'obreres i mestresses de casa, en conflictes relacionats amb la carestia dels aliments, amb l'increment dels preus dels productes bàsics i, en general, en tot allò que significués un empitjorament de les condicions de vida de la classe treballadora, com va escriure Mary Nash.

La crida a les «quintes» provocà diverses vegades revoltes populars, en què dones i homes de la classe treballadora protestaven pel privilegi que tenien els joves de les famílies adinerades de lliurar-se del servei militar. La Setmana Tràgica fou inicialment un intent d'impedir el reclutament dels homes per a la guerra del Marroc. Aleshores, les dones de Barcelona van tenir un gran paper en l'aixecament de barricades i la protesta social. La gran guerra provocà una inflació galopant i l'especulació amb els productes bàsics. Les dones emprengueren una lluita per obligar les autoritats a abaixar els preus i garantir el proveïment de les subsistències. De fet, estava mal vist que les dones assumissin un rol significatiu en l'àmbit públic, però, no obstant això, van exercir un paper constant

¹¹ Laura Vicente, *Teresa Claramunt. Pionera del feminismo obrerista anarquista* (Barcelona, Fundació Anselmo Lorenzo, 2006).

en les protestes socials que van mobilitzar milers de dones que defensaven la supervivència de les seves famílies, la llibertat d'expressió i els seus drets polítics i sindicals. És en aquest ambient que trobem Micaela Chalmeta.

Amparo Martí, de la junta directiva de *La Internacional* «dijo que se reunieron los socialistas y decidieron apoyar la huelga para el día 26 en la noche del sábado»,¹² el 24 de juliol de 1909. El fet que relata Connelly Ullman és que delegats de diverses agrupacions de la província de Barcelona i els membres del comitè executiu de la Federació Socialista Catalana havien decidit, després d'una llarga discussió, afegir-se a la vaga:

Si triunfa (lo que no es probable), se dirá que ha sido a pesar nuestro, y, además, se nos calificará de traidores; y si fracasa, la baja mentalidad de los gobernantes hará que se nos aplique a todos la misma rifa [...]. Se imponía, pues —dice Fabra Ribas—, arrastrar el peligro con todas las consecuencias, tratando de sortearlo del modo mejor posible y ejercer la influencia que pudiésemos en el encauzamiento y desarrollo de la acción.¹³

Fabra Ribas pertanyia al comitè central de vaga. Amparo Martí participa en les actuacions socialistes en tant que és membre de la direcció de *La Internacional*, un setmanari socialista que neix el 19 d'octubre de 1907 promogut per la vella Federació Socialista Catalana, amb la pretensió «de explicar y defender el programa sindicalista de Solidaridad Obrera y combatir el órgano oficial, *Solidaridad Obrera*, que ellos consideraban como el portavoz de los anarquistas». ¹⁴ El primer número apareix el 15 d'octubre de 1908 i manté continuïtat setmanal fins al mes de juliol de 1909 sota la direcció de Fabra Ribas. Però, com es prou sabut, el moviment socialista no acabava de reeixir en el reclutament d'afiliats a Catalunya, els obrers catalans o bé preferien una organització obrera apolítica, divorciada de qualsevol partit, o un partit demagògic, com eren els republicans radicals.

La presència de dones en els moviments populars era relativa, potser això li conferí un caràcter extraordinari. A Barcelona, per exemple, es constata una jerarquia laboral masculina en el treball tèxtil, en el qual s'ocupaven part de les participants; les fonts gràfiques¹⁵ indiquen presència de dones en les mobilitzacions de la Setmana Tràgica i en les vagues de 1910-1912, així com una destacada

¹² Citat per Joan Connelly Ullman, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socio-económicas del anticlericalismo en España (1898-1912)* (Barcelona, Ariel, 1972), p. 329. La referència primària és a «Los que prepararon los sucesos de julio», *España Nueva*, Madrid, 17 de juliol de 1910.

¹³ Citat per Connelly Ullman, *op. cit.*, p. 330. Pere Anguera, *Antoni Fabra Ribas* (Valls / Barcelona, Cossetània Edicions / Fundació Roca i Galès, 2005), p. 17-19.

¹⁴ Connelly Ullman, *op. cit.*, p. 220.

¹⁵ AA.VV., *Història Gràfica del Moviment Obrer a Catalunya* (Barcelona, Diputació, 1989), p. 168, 185, 188.

participació en el conflicte tèxtil de 1913 i en l'ofensiva confederal de 1917-19, encapçalada per Balbina Pi, dirigent sabadellenca de l'art fabril.

La història social ha fet emergir la protesta dels de baix. En aquest sentit Gil Andrés¹⁶ destaca els motins de subsistència, les protestes antifiscals o les queixes contra les quintes:

Las quejas contra las quintas, presentes en todas las jornadas revolucionarias del siglo XIX, se agudizan en las situaciones de conflicto bélico, dando lugar a manifestaciones públicas contra la dureza del servicio y la desigualdad del sistema de reclutamiento, como ocurre en los años del desastre colonial o durante las jornadas de la Semana Trágica.¹⁷

I és que les expressions de queixa i descontentament del període que Micaela Chalmeta visqué a la ciutat de Barcelona s'expressaven en crits contra l'encariment de la vida, una fiscalitat indirecta profundament injusta, com els impostos dels consums, o en les manifestacions en cerca de feina i la millora de les condicions de vida, que es barrejaven i amplificaven en accions anticlericals i, de vegades, en l'hostilitat cap als forasters.

Mary Nash¹⁸ planteja que el feminisme és un moviment social que situa la renegociació del termes del contracte social de gènere. S'hi poden diferenciar dos feminismes, el que vindica la igualtat i els drets individuals i aquell que coexisteix en un altre que es legitima en el pressupòsit de la diferència de gèneres i en el reconeixement de rols socials diferenciats d'homes i dones. Potser els rebomboris del pa de 1918 podrien ser una expressió d'aquest segon, ja que els desencadenants són els preus de les subsistències, fet que connecta amb el discurs de la domesticitat, és a dir, la maternitat com a base essencial de la identitat cultural femenina i, al seu torn, la concepció i l'imaginari que són definits com a maternitat social. A Barcelona, en una pancarta de 1918, es podia llegir: «Abajo la carestía de la vida. Fuera los especuladores. ¡Mujeres a la calle para defendernos contra el hambre! ¡Enmendemos los males! En nombre de la humanidad, todas las mujeres salen a la calle!»¹⁹ Una expressió concreta de

¹⁶ Carlos Gil Andrés, «Protesta popular y movimientos sociales en la Restauración: los frutos de la ruptura», *Historia Social*, 23 (1995), p. 121-136. València, Fundación Instituto de Historia Social.

¹⁷ *Ibid.*, p. 127.

¹⁸ Entre la ingent obra de Mary Nash en la renovació de la història de les dones, és útil destacar aquí treballs com ara «Experiencia y aprendizaje: la formación histórica de los feminismos en España», *Historia Social*, 20 (València, 1994), p. 151-172; «Dos décadas de historia de las mujeres en España: una reconsideración», *Historia Social*, 9 (València, 1991), p. 137-161.

¹⁹ Text citat per B. S. Anderson i J. P. Zinsser, *Historia de las mujeres: una historia propia* (Barcelona, Crítica, 1991), p. 340. En el marc de múltiples expressions de protesta de dones de la classe treballadora urbana abans i durant la Primera Guerra Mundial a moltes ciutats europees: des de les més clàssiques revoltes del pa, vagues i piquets fins a noves fórmules, com el funeral comú per a les víctimes de l'explosió d'una bomba a Barcelona, la vaga de lloguers o el rebombori del pa de 1918.

la força regeneradora, pacífica, de les dones, que Chalmeta compartia, com bé demostra la lectura atenta dels seus articles publicats a *Justícia Social*.

Barcelona fou la ciutat de les vagues generals, de 1890 o de 1902, de la revolta popular de juliol de 1909, quan la campanya empresa contra la guerra al Marroc esdevingué Setmana Tràgica, curulla de barricades, incendis d'esglésies i convents amb el balanç de tants i tants morts i ferits. En definitiva, sosté Àlex Sánchez²⁰

del nacimiento de una nueva ciudad obrera y proletaria, distinta de la ochocentista, con un renovado republicanismo, a la búsqueda también de una renovación de viejos modelos sindicales. En el fondo, la explicación de aquellas tensiones y violencias hay que encontrarla en la incapacidad de la ciudad y sus clases dirigentes para asumir económica y políticamente una población que crecía aluvialmente. La llegada de imponentes oleadas inmigratorias y la consecuente multiplicación de los sectores no estabilizados de la población, el aumento del número de pobres y grupos poblacionales desarraigados, estaba creando una Barcelona popular en crisis, cada vez más alejada de los parámetros de la conflictividad más ochocentista. Un nuevo pauperismo estaba adoptando formas muy agudas y aparecía cada vez más como una realidad cotidiana muy cercana al medio obrero.

Anticlericalisme i antimilitarisme rebroten a la Barcelona de l'estiu de 1909. Un anticlericalisme latent en la societat catalana i present en el vuit-cents, producte d'una consciència prou estesa entre els sectors populars sobre l'existència d'una Església organitzada, servidora dels rics i dels poderosos, explotadora dels pobres i corruptora de les consciències:

Una iglesia que regentaba desde patronatos obreros, escuelas y reformatorios hasta talleres de confección que competían deslealmente tanto con la población marginal como con la pequeña burguesía. Este último factor, por otro lado, fue determinante en el protagonismo que tuvieron las mujeres en los acontecimientos de la Semana Trágica de Barcelona. Unas mujeres pertenecientes a la clase obrera que lucharon contra dos de sus bestias negras: el ejército, que les quitaba a sus maridos e hijos, y los conventos, que producían productos de confección.²¹

El tret distintiu de la Setmana Tràgica fou la combinació de formes modernes i tradicionals d'agitació social, com són la vaga general i el motí en una explosió espontània de protesta popular que combinava greuges socioeconòmics i culturals amb vestigis de mites i rituals. Al centre del conflicte persistia allò que Joan

²⁰ Á. Sánchez (dir.), *Barcelona, 1888-1929. Modernidad, ambición y conflictos en una ciudad soñada* (Madrid, Alianza, 1992).

²¹ Jordi Barrachina, «Crónica de la Semana Trágica», dins A. Sánchez (dir.), *op. cit.*, p. 117.